

nedenlerine inerek toplumcu gerçekçi bir üslûpla anlatmış olmasıdır.

Eserleri. a) Hikâye ve Romanları. 1. Ziyâret. İlk öyküsü olup 1945'te *Sûhan* dergisinde yayımlanmıştır. **2. Did ü Bâz-did** (Tahran 1324 hş./1945). Kitapta yer alan on iki hikâyenin çoğunda dinî hayat, hurafeler, halkın bilgisizliği ve toplumsal yozlaşma eleştirilir. **3. Ez Rencî ki Mîberîm** (Tahran 1326 hş./1947). İçerdiği yedi hikâyede daha çok yönetimin işçilerle emekçiler ve siyasî faaliyet gösterenler üzerindeki baskılarını dile getirir. **4. Se Târ** (Tahran 1327 hş./1948). On üç hikâyeden oluşur. **5. Zen-i Ziyâdî** (Tahran 1331 hş./1952). Dokuz hikâyeden meydana gelir. Bu iki eserinde müellif toplumun geri kalmış kesimlerindeki görgüsüzlüğü, bilgisizliği, bağınazlığı ve yoksulluğu ince ve alaycı bir dille anlatır. **6. Sergüzeşt-i Kendûhâ** (Tahran 1333 hş./1954). Eserde İran'da petrolün millîleştirildiği yıllarda cereyan eden olaylar bir kovanda yaşayan anıların diliyle tasvir edilir. **7. Mûdîr-i Medrese** (Tahran 1337 hş./1958). Âl-i Ahmed'in en önemli ve en ünlü eseri olarak kabul edilen, gerçekçi bir üslûpla kaleme alınan bu uzun hikâyede, 1953'te zamanın başbakanı Muhammed Musaddık hükümetinin düşmesiyle yaşanan ihtilâlin ardından meydana gelen olaylar sırasında müdür-lük yapan bir öğretmenin huzur arayışı ve umutsuzlukları anlatılır. Hikâye dil ve üslûp yönüyle sonraki yazarları oldukça etkilemiştir. **8. Nûn ve'l-kalem** (Tahran 1340 hş./1961). Toplumsal konuların işlendiği ve 1950'li yıllarda solcuların İran'da uğradığı başarısızlığın anlatıldığı bir romandır. **9. Nîfrîn-i Zemîn** (Tahran 1346 hş./1967). İran edebiyatında ilk köy romanı sayılan bu eser *Mûdîr-i Medrese*'nin devamı niteliğinde olup bir köy öğretmenin hayatını, toprak reformları sırasında (1963) köylerde yaşanan değişimleri hikâye eder. **10. Penc Dâstân** (Tahran 1350 hş./1971). Çocukluk döneminin hatıralarını anlattığı kısa hikâyeleri içerir. **11. Sengi ber Gûrî** (Tahran 1360 hş./1981). Kitaptaki "Çeşn-i Ferhunde", "Goldestehâ ve Felek", "Hâherem ve Ankebût" Âl-i Ahmed'in en iyi hikâyeleri arasında kabul edilmektedir. **b) Gezi Kitapları: Hâsî der Mîkât** (Tahran 1345 hş./1966); *Sefer be Vilâyet-i 'Azrâ'îl* (Tahran 1363 hş./1984); *Sefer be Rûs* (Tahran 1369 hş./1980). **c) Monografileri: Ovrâzân** (Tahran 1333 hş./1954); *Tât-nişînâ-yi Bolûk-i Zehrâ* (Tahran 1337 hş./1958); *Hârk, Dûrr-i Yetîm-i Hâlic-i Fârs* (Tahran 1349 hş./1966). **d)**

Denemeleri: Heft Maqâle (Tahran 1333 hş./1954); *Se Maqâle-yi Diger* (Tahran 1341 hş./1962); *Ġarbzedegî* (Tahran 1341 hş./1962); *Kâr-nâme-yi Se Sâle* (Tahran 1341 hş./1962); *Erzyâbi-yi Şitâb-zede* (Tahran 1342 hş./1963); *Yek Çâh u Dü Çâle ve Meşelen Şerh-i Ahvâlât* (Tahran 1356 hş./1977); *Der Hîdmet ve Hîyânet-i Rûşen-fikrân* (Tahran 1356 hş./1977). **e) Çevirileri: Dostoyevski, Kûmâr-bâz** (Tahran 1327 hş./1948); Albert Camus, *Bigâne* (Tahran 1328 hş./1949, Alî Asgar-ı Hubrezâde ile birlikte); Albert Camus, *Sû-i Te-fâhüm* (Tahran 1329 hş./1950); Jean Paul Sartre, *Desthâ-yi Âlûde* (Tahran 1331 hş./1952); André Gide, *Bâz-geşt-i Şûrevî* (Tahran 1333 hş./1954) ve *Mâyidehâ-yi Zemînî* (Tahran 1334 hş./1955, Pervîz-i Dâryûş ile birlikte); Ernest Junger, *Ubûr ez Haţ* (Tahran 1346 hş./1967, Mahmûd-i Hûmen ile birlikte); Eugene Ionesco, *Kergedan* (Tahran 1345 hş./1966) ve *Teşnegî* ve *Goşnegî* (Tahran 1351 hş./1972, Mî-nûchehr-i Hezârhanî ile birlikte). Âl-i Ahmed'in çok sayıda hikâyesi başta Rusça olmak üzere birçok dile çevrilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Seyyid Celâl Âl-i Ahmed, *Der Hîdmet ve Hîyânet-i Rûşen-fikrân*, Tahran 1357, s. 232 vd.; a.mlf., *Yek Çâh ve Dü Çâle ve Meşelen Şerh-i Ahvâlât*, Tahran 1356, s. 47-54; Kasım Sâfi, *Qalemrev-i Endîşe-yi Âl-i Ahmed*, Tahran 1364 hş., s. 81-93, 94-95; *Yâdmân-i Celâl Âl-i Ahmed* (haz. Ali Dehbâşî), Tahran 1367, s. 17-19; Hasan Âbidînî, *Ferheng-i Dâstânnevisân-i İran*, Tahran 1369, s. 26-28; a.mlf., *Şâd Sâl-i Dâstânnevisi der İran*, Tahran 1380 hş., I-II, 252-262, 301-311, 520-524; Fîrîşte-yi Mevlevî, *Kitâbşînâsî-yi Dâstân-i Kûtâh-i İran ve Cihân*, Tahran 1371, s. 18-20; Gulâm Rızâ Pîrûz, *Kâvişî der Âşâr, Efkar ve Sebki Nivîştâr-i Celâl Âl-i Ahmed*, Tahran 1372; Ali Mirsepassi, *Intellectual Discourse and the Politics of Modernization: Negotiating Modernity in Iran*, Cambridge 2003, s. 76, 77-78, 96, 97-114, 155; B. Hanson, "The 'Westoxication' of Iran: Depictions and Reactions of Behrangî, Al-e Ahmad and Shariati", *IJMES*, XV/1 (1983), s. 1-23; Ebû'l-Kâsım-î Râdfer, "Yâd-i Güzeştegân: Celâl Âl-i Ahmed der Yek Nigâh", *Edebiyyât-i Dâstânî*, sy. 47, Tahran 1377/1997, s. 77-86; Rîzâ Gürcîzâde, "Kitâbşînâsî-yi Celâl Âl-i Ahmed", *Keyhân-i Ferhengî*, sy. 180, Tahran 1380/2001, s. 68-77; Derya Örs, "Celâl Âl-i Ahmed'in Hayatı Eserleri ve Edebî Üslûbu Üzerine Bir İnceleme", *Nûsha*, I/1, Ankara 2001, s. 46-54; M. Hüseyin Cemşîdî, "Çalış-ı Garbîrâyî ve Bâzgeşt be Hîştan der Endîşe-yi Celâl Âl-i Ahmed", *Faşnâme-yi Mütâle'ât-i Millî*, XII/2, Tahran 1390/2011, s. 57-82; G. J. J. de Vries, "Âl-i Ahmed, Sayyid Djalâl", *EP Suppl.* (İng.), s. 60-61.

DERYA ÖRS

ÂL-i SA'DÎ

(bk. SA'DÎ, Abdurrahman b. Nâsır).

ALÂEDDİN TUMENANGA

(ö. 1639)

Endonezya'nın Sulavesi adasında
İslâmiyet'i ilk kabul eden
Gova kralı.

1586'da Endonezya'nın doğusundaki Sulavesi adasının güneyinde kurulan Gova (Gowa) Krallığı'nın kraliyet merkezi Makassar'da (bugün Ujung Pandang) doğdu. Asıl adı I. Mangurangi Daeng Manrabbia olup İslâmiyet'i resmen kabul ettikten sonra Alâeddin adını almış ve Sultan Alâeddin olarak tanınmıştır. Babası Gova Kralı Karaeng Tunijallo, annesi Tallo Racası Karaeng Katangka'nın (Karaeng Matoaya) üvey kız kardeşi I. Daeng Niasseng'dir. Küçüklüğünde Gova'nın kardeş krallığı olan Tallo Racası Karaeng Katangka'nın himayesinde büyüdü ve onun yardımıyla tahttan indirilen büyük kardeşinin yerine 1593 yılında Gova kralı oldu. Müslümanlığı, Sultan Abdullah Ewelü'l-İslâm ismini alan Tallo'nun ilk müslüman hükümdarı Tallo Racası Karaeng Katangka ile beraber benimsedi. Bunların İslâm'ı ne zaman kabul ettikleri hususunda çeşitli tarihler verilirse de yaygın kabule göre bu tarih her iki kralın hayat hikâyeleriyle ilgili mahallî kaynaklarda da belirtilen 22 Eylül 1605'tir. Sözlü kaynaklara dayanan Gova İslâmlaşma rivayetine göre Sultan Alâeddin ile Sultan Abdullah'ın İslâmiyet'e girişinde, aslen Sumatra'nın Minangkabau bölgesinden olup Güney Sulavesi'de İslâm dininin yayılışını gerçekleştiren üç davetçiden biri olan Datok ri Bandang'ın (Abdul Makmur Kâtip Tunggal) etkisi vardır. Gova ve Tallo kardeş sultan olarak hüküm sürmekle birlikte Sultan Abdullah, Tallo'nun yönetiminin yanı sıra geleneksel hiyerarşik sistemde üstün sayılan Gova başbakanlığı görevini de yürütüyordu. Alâeddin ve Abdullah'ın Müslümanlığı kabulünden sonra Gova ve Tallo halkı da İslâmiyet'e girmeye başladı. Tallo'daki İslâmlaşma süreci, 6 Kasım 1607 tarihinde ilk defa Tallo'da toplu halde cuma namazı kılınmasıyla birlikte ivme kazandı.

Komşu krallıkların Müslümanlığı kabul etmesi için uğraşan Alâeddin, Sulavesi adasındaki halk arasında bu dinin yayılmasını teşvik etti. Bölgedeki İslâmlaşma hareketi aynı zamanda onun otoritesini güçlendirdi. Alâeddin gücünü ilk zamanlarda genellikle yeni müslüman olan diğer krallıklardan, memleketindeki Malay kökenli müslüman göçmenlerden ve onlarla birlikte gelen farklı müslüman

gruplarından alıyordu. Malaylı müslüman göçmenler 1511'de Malaka'nın Portekizliler'in eline düşmesinden sonra Makassar'a geldi. Bunlar hem İslâmiyet'in yayılışına ön ayak oldu hem de uluslar arası ticareti canlandırdı. Gova kaynaklarına göre Gova'nın diğer krallıkları İslâmiyet'e girmeye zorlaması hükümdarlar arasında yapılan eski bir prensip anlaşmasına dayanır. Buna göre racalardan birinin iyi bir yolu kabul etmesi halinde diğerlerinin de bu yolu kabul etmesi mecburi idi. Güney Sulavesi'de İslâmiyet "iyi bir yol" olarak görüldüğünden diğer küçük krallıklar da buna uydu. Başlangıçta Bone, Soppeng ve Vaco (Wajo) gibi küçük Bugi krallıkları yeni dine girmeyi üç defa reddedip aralarında Tellum Pocco adlı bir ittifak kurdularsa da Sultan Alâeddin 1607'de bunlara karşı cihad başlattı. Makassar mahallî kaynaklarında "bunduk kasallannga" (İslâmî savaşlar) olarak adlandırılan bu fetih hareketleri neticesinde 1611 yılına kadar bölgedeki bütün Bugi krallıkları İslâm'a girdi. 1607'de, diğer bir rivayete göre ise 1609'da Soppeng, 1610'da Vaco ve 1611'de Bone krallıkları Müslümanlığı resmen kabul etti. Alâeddin 1626'da Buton, Sumbawa'daki Dompu ve Kengkulu'yu egemenliği altına aldı. 1633'te Sumbawa'daki Bima Krallığı'ndan gelen bir elçiden teslim sözü alırken 1638'de Borneo (Kalimantan) adasının doğusundaki Mandar bölgesini kendisine bağladı. Böylece kırk altı yıllık uzun hükümdarlığı döneminde fetihler ve ikili ilişkiler yoluyla Sulavesi adasının tamamı, Borneo adasının doğu, Lombok adasının en batıdaki kesimleri ve Aru-Kei adasının en doğu kesimleri onun nüfuzu ve egemenliği altına girdi. Adı geçen yerler aynı zamanda bölgenin baharat dağıtım merkezleri konumunda olduğundan baharat ticaretini de yönlendirdi. Ardından idarede yeni bir yapılanmaya gidildi, sultan ülkede en yüksek dinî ve siyasî otoritenin temsilcisi ve Allah'ın yeryüzündeki gölgesi olarak kabul edildi. Alâeddin 15 Haziran 1639 tarihinde Makassar'da vefat etti ve bugün Makam Selâtin denilen tarihî mezarlığa defnedildi. Ölümünün ardından halk kendisine "Tumenanga ri Gaukanna" (tacıyla gitti / öldü) Makassar kraliyet unvanını vermiştir. Oğlu I. Manungtungi Daeng Mattola Karaeng Ujung, Sultan el-Melikü's-Saîd unvanı ile babasının yerine geçti; o da Bima, Kutay, Gorantalo ve Butan'da İslâmiyet'in gelişmesini sağladı. Sultan Alâeddin'in adı 1965'te Makassar'da kurlan Devlet İslâm Enstitüsü'ne verilmiş, bu kurum 2005 yılında Makassar Alâeddin

Devlet İslâm Üniversitesi adıyla bir üniversiteye dönüşmüştür.

Alâeddin döneminde başşehir Makassar, çevresine yapılan yeni surlar, açılan yeni kanallar ve limana yanaşan çok sayıda gemiyle uluslar arası ticaretin önemli bir merkezi haline gelmiştir. Uluslar arası ticarete çok önem veren Sultan Alâeddin şehirde İngiliz, Fransız, Danimarkalı, İspanyol, Çinli, Hintli tüccarlara ait ticaret depolarının bulunmasına izin veriyordu. Bu sebeple Hollanda Doğu Hindistan Şirketi'nin bölgedeki baharat ticaretini tekeline alma gayretlerine şiddetle karşı çıkmış, ülkesinin bütün milletlere açık olduğunu söylemiş, diğer Avrupalı tüccarlar, Çinli ve Hintliler'le de ticaret yapmayı tercih etmiştir. Açık denizlerde ticarî özgürlüğü savunmuş ve 1660'lı yıllara kadar Gova Sultanlığı bu siyasetini Hollandalılar'a karşı korumuştur. Alâeddin, Makassar şehrinde hoşgörülü bir tutum izleyerek Avrupalıların kendilerine ait kilise açmalarına izin vermiş, onun döneminde Gova Sultanlığı ticaretten önemli kazançlar elde etmiştir. Teknik gelişmelere ve yeniliklere oldukça açık, uluslar arası gelişmelerden haberdar zeki bir yöneticiydi. Makassar'a uğrayan Batılı seyyahlar onun yeni askerî tekniklere ve silâhlara, denizcilikle ilgili kitaplara, matematik ve haritacılığa karşı özel bir ilgisinin bulunduğunu kaydeder. Gova mahallî geleneklerinde Sultan Alâeddin döneminin pirincin ekildiği, palmye yağı ve şerbetinin üretildiği, toprağın çok bereketli olduğu belirtilir. Sultan Alâeddin ve Sultan Abdullah Evelü'l-İslâm, fethedilen bölgelere karşı uzlaşmacı politikalar takip ederek bölgede barışı korumuşlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

L. Y. Andaya, *The Heritage of Arung Palakka: A History of South Sulawesi (Celebes) in the Seventeenth Century*, The Hague 1981, s. 32-45; a.m.f., "Alauddin Tumenanga Ri Gaukanna, Sultan", *The Encyclopedia of Islam Three*, Leiden 2007, fas. 2, s. 91-92; İsmail Hakkı Göksoy, *İslâm'ın Güneydoğu Asya'ya Girişi ve Yayılışı*, İstanbul 1998, s. 129-139; *A Chain of Kings: The Makassarese Chronicles of Gowa and Talloq* (ed. ve trc. W. Cummings), Leiden 2007, s. 43-45; *The Makassar Annals* (ed. ve trc. W. Cummings), Leiden 2010, s. 3-4, 7-13, 25, 28; J. Norduyn, "De Islamisering van Makassar", *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde*, XII, The Hague 1968, s. 247-266; C. Pelras, "Religion, Tradition and the Dynamics of Islamisation in South Sulawesi", *Archipel*, XXIX, Paris 1985, s. 107-135; W. Cummings, "Islam, Empire and Makassarese Historiography in the Reign of Sultan Alauddin (1593-1639)", *Journal of Southeast Asian Studies*, XXXVIII/2, Singapore 2007, s. 197-214; "Alauddin, Sultan", *Ensiklopedi Islam di Indonesia*, Jakarta 1999, I, 105-106.

İSMAİL HAKKI GÖKSOY

ALASONYA

Yunanistan'da
Tesalya bölgesinde
tarihi bir şehir.

Bugün Ellassona adıyla anılır. Tesalya'nın kuzeyindedir; Yunanistan'ın en yüksek dağı olan Olimpos dağının (2917 m.) hemen güneyindeki küçük bir vadide yer alır. Homeros'un *İlyada*'sında şehirden Yunanlılar'a Truva saldırısı için gemi sağlayan Olossoon diye söz edilir. Neolitik çağdan kalan arkeolojik buluntular da şehrin tarihinin hayli eskiye indiğine işaret eder. Roma İmparatorluğu zamanında önemli bir şehir olarak VI. yüzyılda İmparator Iustinianos tarafından yeniden güçlendirilmiştir. Bizans döneminde ise 1300'lerden hemen sonra önemli manastırlardan sayılan Olympiotissa, geleneklere uygun biçimde İmparator II. Andronikos tarafından Alasonya Kalesi'nin içinde inşa ettirilmiştir. Bu manastırın kilisesi günümüze kadar ayakta kalmıştır. İçinde 1300'lerde yapılmış ve 1643'te kısmen yenilenmiş önemli duvar resimleri bulunur.

Alasonya, bütün Doğu Tesalya ile birlikte Gazi Evrenos tarafından 790-791'de (1388-1389) alınmış olmalıdır. Şehirden bahseden ve bugüne ulaşan en eski tahrir olan 1466'dan kalan icmal defterinde buranın Alasonya Seraskeri Umur Bey'in oğlu Dâvud Bey'in zeâmetinin bir parçası olduğu anlaşılmaktadır. Nüfusu on hanelik (tahminen elli kişi) bir müslüman cemaatinden, 222 hristiyan hânesinden (tahminen 1200 kişi) ve Dâvud Bey'in kumandası altındaki altı voynuk ve on iki yamaktan oluşan bir askerî gruptan teşekkül ediyordu (BA, MAD, nr. 66). Voynuklar yerel Bizans askerî güçlerinden kalmış gruplardı. Daha geç bir kaynakta ise Gazi Dâvud Bey, Alasonya'daki küçük bir mescidin kurucusu olarak zikredilir. 936 (1530) tarihli olan, fakat 927'den (1521) kalma bilgileri içeren *Muhasebe Defteri* (BA, TD, nr. 367) Alasonya'nın bu tarihlerde 402 hâneye (2000 kişi) ulaştığını gösterir. Bu kayda göre sivil müslüman topluluk on hânedan otuz beş hâneye yükselse de hristiyanlar 222 hânedan 367 hâneye çıkmıştır ve şehirde müslümanların oranı % 8'e düşmüştür. Olympiotissa Manastırı ayrı sayılır ve beş rahibin adı kayıtlıdır. Alasonya kazası, 433'ü müslüman olan (çoğunluğu yörük) toplam 5342 hânedan (tahminen 27.000 kişi) oluşan elli altı köy içermektedir. Alasonya'nın vergilerine dair yapılan bir inceleme, şehrin pazar